

Araştırma Makalesi / Research Article

ALMAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA
6. FİLONUN İZMİR ZİYARETİ SIRASINDA
GELİŞEN OLAYLAR*

Gökhan EŞEL**

Öz

Amerika Birleşik Devletleri'nin, Avrupa ve Afrika Deniz Kuvvetleri bünyesinde görev yapan 6. Filo'nun 1967 yılında gerçekleşen İzmir ziyareti, Türk kamuoyunda anti-Amerikancı tutumun geniş çaplı eylemlere dönüşmesine yol açan önemli bir hadisedir. Ancak literatürde bu hadisenin çok boyutlu ve objektif değerlendirmeye imkân tanıyan mukayeseli tarih yöntemiyle irdelenmediği görülmektedir. Bu eksikliği gidermek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada, 6. Filo'nun İzmir ziyareti sırasında gerçekleşen olaylar, bu konuyu kapsamlı bir biçimde yansıtan Alman Dışişleri Bakanlığı belgeleri başta olmak üzere; Türk-Amerikan arşiv belgeleri, yerli-yabancı gazete ve dergiler ile dönem tanıklarının ifadelerinin bulunduğu kaynaklar aracılığıyla betimlenmiştir. Ulaşılan belgeler Türk kamuoyunca 6. Filo'nun şiddetli bir tepkiyle karşılanmasında birçok etkenin rol oynadığını göstermektedir. Johnson Mektubu ve akabinde Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesinin 6. Filo aracılığıyla engellenmesi, bu Filonun 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndaki rolü, Amerikan Hükümetinin Türkiye'deki Amerikan şirketlerinde gerçekleşen grevlerdeki tutumu, aynı yıl Ernesto Che Guevara'nın öldürülmesi ve sürmekte olan Vietnam Savaşı bu etkenlerin başlıcalarıdır.

Bu çalışma; literatürde bağımsız bir biçimde incelenmediği görülen 6. Filo'nun 1967 İzmir ziyareti için çok boyutlu ve karşılaştırmalı yaklaşımıyla ön plana çıkmakta ve Türk kamuoyundaki şiddetli tepkinin arkasındaki sebeplere işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alman Dışişleri Arşivi, 6. Filo, Soğuk Savaş, anti-Amerikancılık, Altı Gün Savaşı.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
(gesel@erciyes.edu.tr), (Orcid: 0000-0001-7050-7084).

OCCURRED INCIDENTS DURING THE 6TH FLEET VISIT TO IZMIR IN GERMAN MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS ARCHIVE DOCUMENTS

Abstract

The visit of the 6th Fleet, which was affiliated with the United States European and African Naval Forces, to Izmir in 1967 is an important event that caused the anti-American attitude of the Turkish public to turn into large-scale actions. However, in the literature, it is seen that this event is not examined with the comparative history method, which allows multidimensional and objective evaluation. In this research, which was carried out in order to fill this gap, the events that took place during the 6th Fleet's visit to Izmir were analyzed through the documents of the German Ministry of Foreign Affairs, especially the documents of the German Ministry of Foreign Affairs, Turkish-American archival documents, local and foreign newspapers and magazines, and the testimonies of witnesses of the period has been described. The documents obtained show that many factors played a role in the violent reaction of the 6th Fleet by the Turkish public. The Johnson Letter and the subsequent prevention of Turkey's intervention in Cyprus by the 6th Fleet, its role in the 1967 Arab-Israeli War, the attitude of the American government in the strikes of American companies in Turkey, the murder of Ernesto Che Guevara in the same year and the ongoing Vietnam War is one of these factors.

This study comes to the fore with its multidimensional and comparative approach to the 1967 Izmir visit of the 6th Fleet, which has not been examined independently in the literature, and points out the reasons behind the violent reaction in the Turkish public opinion.

Keywords: *German Foreign Office Archive, 6th Fleet, Cold War, anti-Americanism, Six-Day War.*

Giriş

Amerikan savaş gemileri Türkiye'ye çok sayıda ziyarette bulunmuşlarsa da Türk denizlerinde filo niteliğindeki ilk ziyaretleri, 11 Kasım 1944'de Amerika Birleşik Devletleri'nde vefat eden Türkiye Cumhuriyeti'nin ABD nezdindeki Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün, II. Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'ye getirilemeyen naaşının 5 Nisan 1946'da Amerikan savaş gemilerinden oluşan bir filo ile Türkiye'ye getirilmesi vesilesiyle olmuştur. Bu ziyarete Türk basını büyük ilgi göstermiş ve naaşı taşıyan *USS Missouri* gemisi ABD'den ayrılıp İstanbul'a ulaşınca değin manşetlerden verilmiştir.¹

Dönemin basınında bu geminin esas itibariyle Başkan Truman tarafından, Türkiye ve İran'a yönelik Sovyet tehditlerine karşı koymak için Doğu

1 Abidin Daver, "Missouri Dünyanın En Kuvvetli Zırhlısıdır" Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 1946, s.2., "Missouri Zırhlısının Akdeniz Ziyareti", Tanin Gazetesi, 19 Mart 1946, ss.1,6.

Akdeniz'e gönderildiği ifade edilmiştir.² Ancak tarafımızca yapılan inceleme ve araştırmalarda, bu geminin Türkiye'ye gönderilmesinin altında yatan başka nedenlerin de olduğu görülmüştür. Öyle ki; ABD donanmasının o dönem için en üstün savaş gemilerinden biri olmakla beraber, Japonya'nın II. Dünya Savaşı sonunda 2 Eylül 1945 tarihinde ABD'ye teslimiyet antlaşmasının imzalandığı gemi olması açısından da bir başka önemi ve dolayısıyla da Sovyetlere bir 'subliminal' mesaj olduğu şeklinde yorumlara neden olmuştur.³

Bu yorumların yanı sıra, ABD donanmasında *USS Iowa* gibi aynı türden başka gemiler de olmasına rağmen *USS Missouri'nin* seçilmiş olmasının bir başka anlamı da; İngiliz Başbakan Churchill'in 5 Mart 1945 tarihinde yapmış olduğu ve 'Demirperde' olarak nitelendirdiği coğrafyayı ifade ettiği ve alan uzmanlarınca Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği ile soğuk savaşın başlangıcı olarak ifade edilen tarihi konuşmasının, ABD'nin *Missouri* eyaletinin *Fulton* şehrinde olması ve aynı zamanda buranın ABD Başkanı Truman'ın da memleketi olması⁴ nedeniyle bu ismi taşıyan geminin seçilmiş olması olasıdır.

Müteveffa Büyükelçi Mehmet Münir Ertegun'un naaşının Türkiye'ye getirilmesi, olayın Türk-Amerikan dostluğunu vurgulayan bir yanı olmakla beraber, ziyaretin *USS Missouri*, *USS Power* ve *USS Providence* isimli gemilerden müteşekkil görkemli bir filo tarafından gerçekleştirilmesi ve bu filoya bizzat komuta eden ABD'nin Avrupa Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Henry Kent Hewitt, Amerika'nın Akdeniz'deki askeri varlığının ve dolayısıyla 6. Filonun kurucusu olacak olan Tümgeneral Jules James ve ABD Başkanı Truman'ın özel temsilcisi Büyükelçi Alexander Wilbourne Weddell gibi önemli şahısların da ziyarette bulunmaları,⁵ bunun sadece nezaketen gerçekleştirilen bir ziyaret olmadığını gösterir niteliktedir. Nitekim Amerikalı yetkililerin Türkiye'de buldukları dört günlük süre zarfında gazetelere verdikleri demeçler de bu ziyaretin altında yatan hususun esasen SSCB'ne yönelik bir gözdağı olduğu şeklinde yorumlanmış ve özellikle ziyaret esnasında ABD Başkanı Truman'ın yaptığı açıklamalar da⁶ bu yorumu desteklemektedir. SSCB'nin Türkiye'den Kars ve Ardahan bölgesini istemesi ve ayrıca boğazlarda üs talep etmesini müteakip gerçekleşen bu ziyaretin⁷, II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan dış politikasında bir dönüm noktası olduğu, bizzat Amerikalı uzmanlarca dile getirilirken⁸, savaş gemisi diplomasisinin bir örneği olarak *USS Missouri'nin*

2 "Missouri Zırhlısının İstanbul Seyahati", Cumhuriyet Gazetesi, 9 Mart 1946, ss.1,3.

3 Daver, A.g.m., s.7.,

"Dost Filo Dündenberi Limanımızda Misafirimizdir", Son Posta Gazetesi, 6 Nisan 1946, s.5.

4 Warren Spencer, "Churchill's Realism: Reflections on the Fulton Speech" *The National Interest*, No:42 Winter 1995/96, s.38.

5 "Misafirlerimiz Çankaya'da", Tanin Gazetesi, 7 Nisan 1946, ss.1-2.

6 "M. Truman'ın Son Nutku Geniş Alaka Uyandırdı", Ulus Gazetesi, 8 Nisan 1946, s.1.

"Truman'ın Çok Mühim Demeci", Vakıf Gazetesi, 7 Nisan 1946, ss.1,4.

7 "Truman'ın Nutkundan Sonra Türk-Rus Meselesinin Askıda Bulunduğu...", Vakıf Gazetesi, 8 Nisan 1946, ss.1,4.

8 Metin Toker, *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2020, s.143-145.

misyonunun Sovyetlere karşı yeni, zorlu bir politikanın sembolü ve Truman Doktrini ile sonuçlanacak bir stratejideki ilk hamle olduğu da ifade edilmiştir.⁹

Bu ziyaretin aynı zamanda Sovyetlerin Ortadoğu politikasını da etkilemeyi amaçladığı bilgisi, hâlen ABD Deniz Kuvvetleri arşivlerinde bulunan filonun ziyaretine ait fotoğraf ve notlarında yer almaktadır.¹⁰ *USS Missouri*'nin İstanbul ziyaretine dair yorumlardan birinde: "6 Nisan 1946'da İstanbul'a gelen *USS Missouri*, Sovyetlerin İran'dan çekilmesiyle kıyaslanabilir bir sansasyon yarattı.", ifadesine yer verilmiştir.¹¹ Nitekim Sovyetlerin Washington Büyükelçisi Nikolai Novikov, önceden planlanmış ve perde arkası hesapları olduğu ifade edilen ABD'nin bu ziyareti ile Washington'un Türkiye'ye desteğini açıkça göstermesini: "*Sovyetler Birliği'ne karşı askeri-politik bir gösteri*" olarak tanımlamıştır.¹²

Ayrıca literatürde 5 Nisan 1946'da Türkiye'ye gelen *USS Missouri*'nin liderliğindeki filonun '6.Filo' olarak ifade edildiği görülmektedir. Oysa, Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı olarak İtalya'nın Napoli limanında konuşlanmış durumda Akdeniz'de görev yapan 6. Filonun kuruluş tarihi 12 Şubat 1950'dir.¹³ Üstelik bu ilk ziyaret esnasında filonun ismi 6. *Filo* da değildir ancak daha sonra Türk denizlerinde sık sık boy gösterecek olan Amerikan gemilerinin büyük oranda 6. Filo mensubu gemiler olmaları dolayısıyla böyle bir ifade kullanılıyor olabilir.

USS Missouri gemisini müteakip, ABD'nin Akdeniz'de konuşlu filosuna mensup bazı gemiler aynı yıl içerisinde İzmir'e de gelmiştir. 23 Kasım 1946 tarihinde gerçekleşen bu ziyarete, ABD Donanmasının dönemin gözde savaş makinelerinden biri olan *USS Randolph* uçak gemisinin beraberinde *USS Perry*, *USS Fargo* ve *USS Donner* isimli gemiler de katılmışlardır. Bu ziyaret esnasında Amerikalı yetkililer *USS Randolph* uçak gemisinden havalanan dört uçak eşliğinde Ankara'ya giderek Türk yetkililerle çeşitli temaslarda bulunmuşlardır.¹⁴ 26 Kasım'da İzmir'den ayrılan bu gemiler, 27 Kasım'da ise Marmaris Limanı'na demirleyerek, 29 Kasım'a kadar da burada kalmışlardır. Nitekim Amerikalıların bu ziyaretlerle ilgili olarak önceden bilgi vererek izin istedikleri Cumhuriyet Arşivlerindeki belgelerden anlaşılmaktadır.¹⁵ Burada şunu da belirtmek yerinde

9 David J. Alvarez, "The Missouri Visit to Turkey: An Alternative Perspective on Cold War Diplomacy." *Balkan Studies*, C.XV, S.2, 1974, s.226.

10 *Naval History and Heritage Command* <https://www.history.navy.mil/content/history/nhhc/our-collections/photography/numerical-list-of-images/nhhc-series/nh-series/80-G-702000/80-G-702557.html> (Erişim: 03.09.2021).

11 Cemil Hasanlı, "The 'Turkish Crisis' of The Cold War Period and The South Caucasian Republics", *The Caucasus & Globalization*, Volume 2, Issue 4, 2008, s.117. https://www.ca-c.org/c-g/2009/journal_eng/c-g-1/13.shtml#nazad10 (Erişim: 05.09.2021).

12 Cemil Hasanlı, *Orta Asya ve Kafkaslarda Siyaset*, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2698, Eskişehir, 2012, s.43.

13 *United States Sixth Fleet* https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Sixth_Fleet (Erişim: 05.09.2021).

14 Yavuz Güler, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950)", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.5, S.2, 2004, s.214.

15 BCA, 30-18-1-2 / 112-71-17.

olacaktır; Zira o tarihlerde NATO henüz kurulmadığı ve Türkiye’de doğal olarak üyesi olmadığı, bunun yanı sıra Türkiye ile ABD arasında da ikili bir antlaşma bulunmadığı için ziyaretlere her defasında izin alınması gerekmiştir.

Bu noktada, Amerikan Deniz Kuvvetleri’nin Avrupa Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tanımlaması ile halen Akdeniz’de varlığını sürdüren 6. Filonun Türk Karasularını ve Türk Limanları kullanmaları hususundaki ilk antlaşmadan söz etmek yerinde olacaktır. Zira bu durum 27-28 Nisan 1950 tarihlerinde ABD’li yetkililer ile Türk Dışişleri Bakanlığı personeli arasında yapılan telefon görüşmeleri ile belirlenmiştir. Antlaşmanın ne şekilde yapıldığı ise Amerika Birleşik Devletleri Deniz Kuvvetleri’nin Doğu Atlantik ve Akdeniz Başkomutanı Amiral Richard L. Conolly ile dönemin ABD Ankara Büyükelçisi George Wadsworth arasında geçen gizli yazışmalardan anlaşılmaktadır. ABD Devlet Arşivlerinde bulunan nüshasına göre 3 Mayıs 1950 tarihinde Ankara’dan Büyükelçi Wadsworth imzalı olarak Londra’ya, Amiral Conolly’ye gönderilen gizli ibareli telgraf metninin transkripsiyonu aşağıdaki gibidir:

“Sayın Amiral Conolly: ABD Deniz Kuvvetleri birliklerinin Türk Limanlarını ziyaret sıklığına ilişkin talebiniz, Dışişleri Bakanlığı tarafından benzer bir soru yöneltildikten kısa bir süre sonra tarafımıza ulaştı. Altıncı Filo birliklerinizin her birine Türk Limanlarını ziyaret etme fırsatı verilmesinin arzu edilir olacağına katılıyorum. Benim açımdan, bu ziyaretlerin sağladığı bu doğrudan temas, Türkiye ile ABD arasında şu anda mevcut olan samimi ilişkileri ilerletiyor. Buna göre, Türk Hükûmeti ile, İstanbul veya İzmir’deki Türk Limanlarına yılda en fazla üç büyük filo ziyaretine izin vermek için gayri resmi bir anlaşmaya varıldı. Bu, muhrip ve yardımcı türlerin resmi olmayan ziyaretlerinin sıklığına ilişkin mevcut anlaşmayı değiştirmez. Büyük ziyaretlerinizden biri ile birliklerinin ziyaretleri arasında herhangi bir çatışma olmamasını sağlamak için İngiliz Akdeniz Filosu ile gerekli olabilecek bir koordinasyonu sağlarsanız memnun olurum. Türk Limanlarının tesisleri sınırlıdır ve büyük ziyaretlerin çakışması bu tesisleri ciddi şekilde zorlayacaktır. Yine, bu istek, küçük birimlerin ziyaretlerinin olası çakışmalarıyla ilgili değildir. Türkiye’ye dönüş yolculuğumda sizi göremediğim için ben de üzüldüm. Bayan Conolly’ye en içten saygılarımla, İçtenlikle, G. Wadsworth.”¹⁶

Yazışmada görüldüğü üzere 6. Filo’nun yılda en fazla üç büyük ziyaret yapabileceğine dair ‘gayri resmi’ bir antlaşma yapıldığı ifade edilmektedir. Yine ABD Devlet Arşivlerinde bulunan “Ankara Embassy Files, Lot 58F33, 400 Naval Visits” başlıklı, 698 numaralı ve 3 Mayıs 1950 tarihli bu belgenin açıklamalar kısmında da bu ‘gayri resmi’ antlaşmanın yapıldığı telefon görüşmelerindeki isimlerin: ABD Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı Warwick Perkins ile Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Birinci Daire Genel Müdürü A. Bülent Uşaklıgil olduğu ifade edilmektedir. Netice itibariyle bu belge ABD’nin 6. Filosunun kuruluşundan itibaren Türk Karasuları ve Limanlarını sıklıkla kullanacağını ifade etmektedir. Kronolojik olarak değerlendirildiğinde 1950

¹⁶ Ankara Embassy Files, Lot 58F33, 400 Naval Visits <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d698> (Erişim: 09.09.2021).

genel seçimlerinden hemen önce gerçekleştiği anlaşılan bu görüşmede alınan kararların, 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen TBMM 9. Dönem Milletvekili Genel Seçimi ile parlamentoda çoğunluğu sağlayarak iktidara gelen Demokrat Parti Hükûmeti döneminde de uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes'in beraberlerinde Kuvvet Komutanları ile 6 Ağustos 1952 günü gerçekleşen 6. Filo'nun tatbikatını İstanbul açıklarında demirlemiş olan *USS Wasp* isimli Amerikan Uçak Gemisi güvertesinde izlediklerine dair haberler dönemin basınında manşetlerden verilmiştir.¹⁷

Türkiye'nin NATO üyeliğini müteakip artan ziyaretler genellikle dostluk ve müşterek faaliyetler temelinde olmuş ise de 1964 yılında Johnson Mektubu ile oldukça gerilen Türkiye-ABD ilişkilerinde 6. Filo bu kez Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini engellemek üzere devreye girmiş ve dönemin Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanı Lemnitzer, görüşmelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelirken 6. Filo'da Kıbrıs'a gönderilmiştir.¹⁸ Gerilen ilişkilerin kısa sürede düzelmesine karşın, bu durum Türkiye'de adeta 'anti-Amerikancı' söylemin fitilini ateşlemiş ve 6. Filo ilerleyen yıllarda yaşanacak pek çok olayda başrolde yer alarak Türkiye-ABD ilişkilerindeki gündemini korumuştur.

1950'lerden günümüze değin Akdeniz'deki varlığını ve görevini sürdüren 6. Filo'ya ait gemiler, başta çeşitli NATO tatbikatları olmak üzere birtakım görevler nedeniyle, halen zaman zaman Türk Denizlerinde görülebilmektedir. Teşekküründen itibaren sık sık Türk Limanlarını ziyaret eden 6.Filo'ya mensup gemilerin daha önce hiç karşılaşmadıkları biçimde protestolarla karşılanmalarının altında yatan etkenleri ifade edebilmek için evvela 1967'ye uzanan süreçte yaşananlara değinmek gerekir.

1. Altıncı Filo'nun 1967 İzmir Ziyareti Öncesi Genel Durum

Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam savaşı nedeniyle Dünya çapında eleştirilere maruz kaldığı bir dönemde Amerikan Deniz Kuvvetlerine mensup 6. Filonun 1967 yılı yazında, İzmir ve İstanbul limanlarına yaptıkları ziyaretler dolayısıyla her iki ilde de çeşitli protesto gösterileri ve olaylar yaşanmıştır. Bu ziyaretlerin Türkiye'de faaliyet gösteren Amerikan şirketlerinde yaşanan grevlere denk gelmesi de protestoların yoğunluğunun ve katılımcı sayısının artmasına neden olmuştur. Zira o günlerde çeşitli Amerikan şirketlerinde çalışan Türk işçilerin greve gitmesini müteakip, Amerikalıların Türk işçilere karşı bazı noktalarda fiziksel şiddete varan olumsuz yaklaşımları Türk basınında manşetlerden verilirken, grevler sırasında yaşanan olaylar

17 "Amerikan filosunun manevrası başladı", Vatan Gazetesi, 7 Ağustos 1952, ss.1,5.

"Bayar, Amerikan altıncı filosunun harb tatbikatını takibe gidiyor", Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1952, s.1.

18 Mete Kaan Kaynar, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.233.

Türk kamuoyunda 'anti-Amerikancı' bir tutumun hızla zemin bulmasına da neden olmuştur. 1967 yılı yaz başında tarihe 'Altı Gün Savaşı' olarak geçen Arap-İsrail savaşında, Amerikan'ın Akdeniz'de bulunan 6. Filosuna mensup gemiler Girit Adası açıklarında beklemiş ve Başkan Johnson'un Mısır Devlet Başkanı Nasr'a 'icabında zor kullanılacağı' şeklindeki Notasının ardından da Akabe Körfezi'nin açılması için baskı uygulamak üzere Mısır'a doğru hareket etmişlerdir.¹⁹ Ayrıca Türkiye'de bulunan Amerikan askeri üslerinin bu savaşta kullanılıp kullanılmayacağına dair kamuoyundaki tartışmaların yanı sıra, Amerikan New York Daily News Gazetesi'nde konu ile ilgili olarak: "Türkiye'deki üslerimizi Araplara karşı kullanmayacağımıza dair bu aptalca sözleri bir kenara bırakalım. Türklere şimdiye kadar o kadar para verdik ki, üslerimizi ne zaman gerektiyse o zaman kullanmakta haklıyız..."²⁰ biçimindeki ifadeler yer verilmiştir. Arap-İsrail Savaşı'nı Türk Basını da yakından takip etmiştir. "6. Filo müdahale etmek için bekliyor"²¹ haberi manşetten verilirken, tüm bu olaylar Türk Kamuoyunda bir 'anti-Amerikancı' duruşun gelişmesine neden olmuştur. Her ne kadar ABD savaşın sonunda farklı açıklamalar yaparak, savaş neticesinde topraklarını genişleterek Kudüs'ü ilhak eden İsrail'i eleştirmişse de ABD'nin manevi olarak savaş boyunca İsrail'in tarafında yer alması Türkiye'de şiddeti giderek artan 'anti-Amerikancı' tutuma neden olan önemli etkenlerden biri olmuştur. 5-10 Haziran 1967 tarihleri arasında cereyan eden Arap-İsrail Savaşı, Türk Kamuoyunca da yakından takip edilmiştir. Savaş boyunca Amerikalıların Türkiye'deki üslerden bu çatışmaya askeri müdahalede bulunmalarına dair endişeler ve çeşitli demeçler gerçekleşmiş dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in üslerin kullanılmadığı yönündeki açıklamaları da Türk Kamuoyunu ikna edememiştir.²² Bu süreçte ikna olmayan bir diğer süper güç ise SSCB'dir; Sovyet gemileri Amerikan gemilerini çok yakından takip etmiş ve her hareketlerini yakından izlemişlerdir. Nitekim konu ile ilgili olarak Amerikan 6. Filo özel görev komutanı Tümamiral Lawrens R. Geis gelişmeler üzerine İstanbul'a gelmiş olan "America" isimli uçak gemisinde 22 Haziran 1967 günü yaptığı basın toplantısındaki sözleri de Türk Basınında manşet olmuştur. Amerikalı komutan basına verdiği demeçte: "Amerikan uçaklarının, savaş bölgesine kesinlikle girmediğini tekrarlamış ve Ortadoğu savaşı sırasında faaliyetimiz tarafsızdı Sovyetler bunu bilir. Çünkü gemileri bizimle beraberdi" demiştir.²³ Bir başka gazetede verilen haberde ise Tümamiral Geis: "6. Filo hiçbir şekilde Arap-İsrail harbine müdahale etmemiştir. O tarihte Akdeniz'de bulunan uçak gemilerimiz 15 mil mesafeden devamlı olarak Sovyet gemileri tarafından kontrol ediliyordu. Eğer böyle

19 Kenan Olgun, *Türk Basınında 1967 Arap İsrail Savaşı*, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri, 2007, s. 2237.

20 Türkkaya Ataöv, "5 Haziran 1967'nin Yıldönümü" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.XXV, S.2, 1970, s.301. 4

21 "6. Filo müdahale etmek için bekliyor", *Hürriyet Gazetesi*, 23 Mayıs 1967, s.1.

22 George S. Harris, *Troubled Alliance*, Hoover Institution Studies, Stanford/California, 1972, s.166.

23 "Yakından İzledi" *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Haziran 1967, s.1.

bir şey olsaydı, ilk haberi Sovyetler dünyaya yayarlardı” demiştir.²⁴ 1967 yazı başında oldukça ısınan Akdeniz’de dönemin iki süper gücünün soğuk savaşın en sıcak günlerini geçirdiği, basında yer alan haberlerden anlaşılmaktadır.

1 Eylül 1965 - 11 Haziran 1969 tarihleri arasında ABD’nin NATO daimî temsilciğini yapan akademisyen/diplomat Harlan Cleveland tarafından kaleme alınan ve o günlerde yaşananların öncesine dair bilgileri içeren bir makale, ABD Dışişleri Bakanlığı’nın resmi yayın organı olan *Dışişleri Dergisi* (*Foreign Office Journal*) 1968 Nisan sayısında yayımlanmıştır. Cleveland’ın “NATO’nun Dirilişi” başlıklı makalesinde yer verilen hususlardan dikkat çeken bazı ifadeler şöyledir:

“Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük denizaltı filosuna sahip olan SSCB, dünyanın en büyük ikinci deniz gücü durumdadır. Yine de 1963’e kadar Sovyet denizaltıları ve diğer savaş gemileri Akdeniz’de nadiren görülürdü. Dört yıl önce Sovyetler, NATO’nun deniz subaylarının ‘Sovyet Altıncı Filosu’ olarak adlandırdıkları Akdeniz varlığını kurmaya karar verdiler. Böylece, 1963 ve 1966 arasında Sovyet Akdeniz kuvvetleri on kat arttı. Ardından geçen yılki kriz (Arap-İsrail Savaşı) daha fazla birikime imkân tanıdı. Temmuz ayı itibarıyla, en yeni güdümlü füze kruvazörlerinden bazıları ve çok sayıda destek gemisiyle birlikte, yaklaşık on denizaltı da dahil olmak üzere, toplam 46 Sovyet gemisi Akdeniz’de faaliyet gösteriyordu. ABD Donanması, 1967’nin ilk altı ayında Sovyetlerin Akdeniz’de bulunduğu günler, 1963’ün tamamı ile karşılaştırıldığında, yüzde 400 daha fazla olduğunu tahmin ediyor. Sovyet denizaltılarının Akdeniz bulunduğu günler toplamı ise, 1963’ten bu yana ise yaklaşık yüzde 2.000 artmış durumdadır. Bu nedenle, Sovyetlerin diplomasinin bir başka yöntemi olarak güç gösterisini terk etmesinin aksine dil dökmenin bir anlamı yoktur.”²⁵

Makalede ifade edildiği üzere Akdeniz’deki hareketlilik 1967 öncesine nazaran 1967 haziranında yaşanan ve altı gün süren Arap-İsrail savaşı ile oldukça artmıştır. Sovyetlerin de Akdeniz’de bir filo konuşlandırması ile Akdeniz adeta soğuk savaşın yeni merkezi hâlini almıştır. Bu denli hareketliliğin yaşandığı coğrafyanın tam ortasında olan Türkiye de hiç şüphesiz bu durumdan etkilenmiştir.

Savaş sonunda 6. Filoya ait bazı gemilerin İstanbul’a gelmesi, ABD’nin savaş boyunca izlediği politika dolayısıyla çeşitli protesto olaylarına neden olmuştur. Amerikalı askerlere yönelik olarak tepkiler sırasında arbedeye varan münferit bazı olaylarda yaşanmıştır.²⁶ 22 Haziran 1967 tarihli protesto eyleminde, bir gün önce Taksim Anıtı’na 6. Filo Komutanlığı’nca bırakılmış olan çelenk, Türkiye Millî Talebe Federasyonuna (TMTF) mensup bir grup üniversite öğrencisi tarafından yakılarak, yerine üzerinde: “Emperyalizmin kanlı eli Ata’mıza

24 “Amiral: 6’ncı Filo savaşa karışmadı” Milliyet Gazetesi, 23 Haziran 1967, s.1.

25 Harlan Cleveland, “The Resurrection of NATO”, *Foreign Service Journal*, Volume 45, No: 4, April 1968, s.14.

26 “Üzücü olaylar oldu”, Milliyet Gazetesi, 24 Haziran 1967, s.1.

uzanmasın, kırılacaktır!"²⁷ yazan bir çelenk konulmuştur.²⁸ 24 Haziran 1967 günü ise, yine TMTF tarafından "Amerika'yı Protesto Mitingi" düzenlenmiş ve mitinge on bin kişinin üzerinde bir katılım olduğu ifade edilmiştir.²⁹ O dönemki adıyla Hürriyet (Beyazıt) meydanında Gençlik Marşı'nın: 'Dağ Başını Duman Almış...' sözleri ile başlayan miting süresince ABD askerleri karaya çıkartılmamıştır. Beyazıt'tan Taksim'e yürüyen öğrenciler/gençler Dolmabahçe rıhtımından geçerken burada bulunan ve gönderinde ABD bayrağı çekili olan direktten indirdikleri ABD bayrağı yerine Türk bayrağı çekerek: "Türk halkının damarlarında bu asil kan dolaştıkça bu ülkenin semalarında hiçbir sömürgeci devletin bayrağı dalgalanmayacaktır. Biz ne Amerika'nın ne Rusya'nın yanındayız", şeklinde bir açıklama yapmışlardır. Akabinde ise Amerikalıların gerdiği halatlar kopartılmış ve rıhtımda Amerikalılara ait ne varsa denize atılmıştır. Miting süresince atılan sloganlar ileriki yıllarda '68 Kuşağı' olarak adlandırılacak 'anti-Emperyalist' öğrencilerin/gençlerin birçok mitinginde ifade edilecek olan: "Ne Rusya Ne Amerika, Bağımsız Politika, Dirty Murderers, Hey Co Defol, İslam Katilleri, Yerli Amerikalı Hesabın Görülecektir, Çocuk Yakanlar" şeklindedir.³⁰ Ayrıca miting esnasında yaşanan bir durum 68 kuşağının küresel boyutunu da gözle önüne sermektedir; Zira yaklaşık dört bin gencin katılımı ifade edilen mitinge, yabancı turistlerin de katılımına dair gazete haberlerine rastlanmaktadır. Alman genç bir çift ellerinde taşıdıkları "Kahrolsun Amerika" yazılı dövizi taşırlarken çekilen fotoğraflara basında yer verilmiştir.³¹ Bu noktada, göstericilerin ileriki yıllarda '68 Kuşağı' olarak tabir edilecek olan gençlerden oluşmasında ABD'nin başta Vietnam olmak üzere tüm dünyada 'Emperyal' bir dış politika izlemesinin büyük etkisi olduğu yadsınamaz. Nitekim 1967 yılında anti-Amerikancılığın gelişimine katkı sağlayacak pek çok olay vuku bulmuştur. Arap-İsrail savaşında her ne kadar ABD tarafsızlığını ilan etmiş ise de³² kamuoyunca inandırıcı bulunmayan bu husus ABD aleyhine gösterilerin artmasına neden olurken, özellikle Latin Amerikalı devrimci Ernesto Che Guevara'nın, Bolivya La Higuera'da yakalanarak 9 Ekim 1967 tarihinde Bolivya Ordusu'nun elinde iken öldürülmesi de³³ 68 kuşağının küresel manada şekillenmesinde önemli gelişmelerden biri olmuştur.

6. Filo'nun Arap-İsrail Savaşı'nı müteakiben gerçekleştirmiş olduğu bu ziyaret önceden duyurulduğu üzere 26 Haziran 1967 tarihinde sonlanmıştır. Ancak kısa bir süre sonra bu kez NATO tarafından 2-9 Ekim 1967 tarihleri

27 Hasan Ersel vd. *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, C. III, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.189. Turhan Feyizoğlu, *Türkiye Gençlik Hareketleri Tarihi*, C. III, Sevinç Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.262.

28 "Bir Grup Üniversiteli 6. Filonun Çelengini Yaktı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Haziran 1967, s.1.

29 Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007, s.170.

30 "Miting sırasında Amerikan askerleri karaya çıkmadı", *Milliyet Gazetesi*, 25 Haziran 1967, ss.1,7.

31 "Gençler Dün Amerika Aleyhine Gösteri Yaptılar", *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1967, ss.1,7.

32 "Amiral: 6. Filo Savaşa Karışmadı", *Milliyet Gazetesi*, 23 Haziran 1967, ss.1,7.

"Yakından İzledi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Haziran 1967, s.1.

33 "Bolivia Confirms Guevara's Death; Body Displayed", *The New York Times*, 11 Ekim 1967, s.1.

"Castro Guevara'nın öldüğünü doğruladı", *Milliyet Gazetesi*, 17 Ekim 1967, s.3.

arasında düzenlenecek olan 'Derin İz (Deep Furrow)' tatbikatı dolayısıyla Eylül ayı sonundan itibaren Türk karasularında tekrar görülen 6. Filoya ait gemilerin ilk olarak geldikleri liman İzmir olmuştur. Alman Dışişleri Bakanlığı belgelerinde 28 Eylül 1967 tarihli ziyarette yaşananlar şöyle ifade edilmektedir:

*"Mitingler 28 Eylül'de başladı. Öğrenciler, üç Amerikan mayın tarama gemisinin demirlediği liman yolunun kaldırımına siyah bir cenaze çelengi olan bir çerçeve koydular. Çelenk üzerindeki yazı şöyleydi: 'Defol'. Limandaki teknelerden daha büyük Amerikan gemilerinin demirlediği Atatürk Anıtı'nın önünde, öğrenciler ikinci bir çelenk koydu. Üzerinde: "Bu topraklar bizim, nöbetteyiz." yazıyordu. Dost canlısı Amerikalı denizciler ve askerler, sakince ve ironik olarak istenmeyen çelengi birkaç kez düzelttiler."*³⁴

6. Filo protestolarının İstanbul'dan önce İzmir'de başladığı Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivinde bulunan belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim tatbikat öncesi durakladıkları İzmir ziyareti kısa süren 6. Filo'ya bağlı gemiler tatbikata katılmak üzere buradan ayrılmışlardır. 6. Filo İzmir'in yanı sıra İstanbul'da da yine protesto gösterileri ile karşılanmıştır.³⁵ Protesto gösterilerinin İstanbul Teknik Üniversitesi, Maçka Teknik Okulu ve Yıldız Teknik Okulu öğrencilerince yapıldığı ve gemiler henüz İstanbul'a gelmeden önce başladığı anlaşılmaktadır.³⁶ İstanbul açıklarına gelen gemileri protesto eylemlerine Türkiye İşçi Partisi (TİP) İstanbul İl Örgütü ve Fikir Kulüpleri Federasyonu İstanbul Sekreterliği de destek vermişlerdir.³⁷ Bu doğrultuda, Fikir Kulüpleri Federasyonu İstanbul Sekreterliği tarafından, önce Dolmabahçe'de kurulan çadırda izinsiz olarak, ardından da alınan izin ile Taksim Gezi Parkı'nda açlık grevi eylemi yapılmıştır.³⁸ Açlık grevine ünlü Şairler Fazıl Hüsni Dağlarca ve Şükran Kurdakul da iştirak etmişlerdir.³⁹ Grevciler Türk Hükûmetinden, Amerikan askerlerinin karaya çıkarılmaması ve Amerikan gemilerinin Türk karasularından çıkarılmasını talep etmiş, talepleri karşılanıncaya kadar açlık grevine devam edeceklerini beyan etmişlerdir.⁴⁰ Açlık grevi ve protesto gösterilerinin yanı sıra üniversiteli öğrencilerce okullarında da oturma eylemleri yapılmıştır.⁴¹ Nitekim, protestolar nedeniyle Amerikan askerleri 7 Ekim 1967 günü karaya çıkamamışlardır.⁴² Alınan yoğun güvenlik tedbirleri neticesinde ertesi gün ancak karaya çıkabilen Amerikan askerlerine Amerikan deniz polislerinin de refakat ettiği ve Dolmabahçe rıhtımına önceki ziyaretlerin aksine ABD bayrağı asılmaması da dönemin basınında haber konusu edilmiştir.⁴³ Karaya çıkan ABD

34 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.1.

35 "Amerikan 6. Filosu Bugün Geliyor, Gençler Protesto Mitingi Düzenledi", Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 1967, ss.1,7.

36 Kaynar, *a.g.e.*, s.27.

37 "Miting yüzünden, Amiral helikopter ile Yeşilköy'e indi", Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 1967, ss.1,9.

38 "Açlık Grevi Taksim'de Devam Ediyor", Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1967, s.1.

"Açlık Grevi Yapan Gençler Yargılandı", Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 1967, ss.1,7.

39 Aydın Çubukçu, *Bizim 68*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2008, s.57.

40 "Amerikan filosunu protesto için açlık grevi yapılıyor", Milliyet Gazetesi, 11 Ekim 1967, s.1.

41 Kaynar, *a.g.e.*, s.31.

42 "Miting yüzünden denizciler Dolmabahçe'ye çıkarılmadı", Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1967, s.1., Ersel, *a.g.e.*, s.189.

43 "Dolmabahçe'ye Amerikan bayrağı çekilmedi", Milliyet Gazetesi, 9 Ekim 1967, ss.1,7.

askerlerine protestocu gençler yumurta atmak ve bazı Amerikan askerlerinin de keplerini alıp kaçmak gibi eylemlerde bulunmuşlardır.⁴⁴ Olaylar devam ederken dönemin Filo Komutanı Koramiral Martin, gemiden helikopter ile geçtiği Yeşilköy havaalanında düzenlediği basın toplantısında yaşanan duruma dair şaşkınlığını ifade ederek: "6. Filo yirmi yıldır Türkiye'ye gelip gitmektedir. Bu ziyaretler daima dostluk içinde yapılıyor. Bu defaki protestonun manasını anlayamadık. Biz Türkiye ile daima dostuz ve dost kalmak istiyoruz."⁴⁵ şeklinde bir beyanat vermiştir. 6.Filo'nun İstanbul ziyaretine 9 Ekim günü USS Saratoga Uçak gemisi de katılmış ve büyük hacimli geminin Kabataş Limanı yakınına gelmesinin İstanbul şehir hatları vapur trafiğini engellediği kaydedilmiştir.⁴⁶ Uçak gemisinin gidişi de olaylı olmuş, geminin İstanbul'dan ayrılacağı gün Taksim Anıtı önünde bir grup tarafından ABD bayrağı ateşe verilmiş, aynı gün iskele ve sancak zincirleri dolaşan USS Saratoga 30 tonluk zincirlerini boğaza bırakarak 16 Ekim 1967 günü İstanbul'dan ayrılmıştır.⁴⁷ 6. Filo'ya bağlı gemilerin gidişi ile Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) öncülüğünde gerçekleştirilen açlık grevi de aynı gün saat 18:30 da Amerikan bayrağı yakılarak sonlandırılmıştır.⁴⁸

2. Altıncı Filo'nun 1967 İzmir Ziyareti

6. Filo'nun ziyareti nedeniyle düzenlenen protestolar İstanbul'da tüm hızıyla devam ederken, 6. Filo'ya bağlı gemilerden bazıları da 12 Ekim 1967 günü İzmir limanına demir atmış ve burada karşılarında İzmirli gençleri bulmuşlardır.⁴⁹ İstanbul'da protestolar nedeniyle karaya çıkamayan ABD askerlerinin İzmir'de de benzer olaylarla karşılaşmaları pek muhtemel olmasına rağmen ABD'li yetkililerce bu kararın alınması adeta 'anti-Emperyalist' çevreleri tahrik eder nitelikte olmuş ve yeni gösterilere de davetiye çıkarmıştır. Dönemin basınında yer alan haberlerden anlaşıldığı üzere, İzmir'deki protesto olayları İstanbul'dan daha şiddetli geçmiştir. 28 Eylül'den beri devam eden protesto mitingleri 6.Filo'ya bağlı gemilerin NATO tatbikatının ardından yeniden İzmir limanına gelmeleri ile iyice alevlenmiştir. Nitekim, Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivinde bulunan belgelerden hareketle; İzmir Alman Başkonsolosluğu'na protesto olaylarının yakından izlendiği ve oluşturulan raporlar vasıtasıyla da durumun Federal Almanya Hükûmeti'ne iletildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan, 31 Ekim 1967 tarihli raporun giriş bölümünde olaylarla ilgili özet bilgiler şöyledir:

44 Harun Karadeniz, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, Literatür Yayınevi, İstanbul, 2020, s.55.

45 "Miting yüzünden, Amiral helikopter ile Yeşilköy'e indi", *Milliyet Gazetesi*, 8 Ekim 1967, ss.1,9.

46 "Amerikan gemisi demir tarayınca", *Milliyet Gazetesi*, 10 Ekim 1967, s.1.

47 "Saratoga bir demirini dün boğaza bırakıp gitti", *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ekim 1967, s.1.

48 "Taksim'de Amerikan bayrağı yakıldı", *Milliyet Gazetesi*, 17 Ekim 1967, s.1.

Esat Korkmaz, *Kafa Tutan Günler 68 ve 78 Güncesi; Yerüstü-Yeraltı*, Demos Yayınları, İstanbul, 2021, s.100.

49 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.1.

"İzmirli gençler Amerikan filosunu oturarak protesto etti", *Milliyet Gazetesi*, 13 Ekim 1967, s.7.

“Bu yıl Eylül sonundan Ekim ayı sonuna kadar, Amerikan savaş gemilerinin ziyareti vesilesiyle İzmir’de “Yankee eve dön” mitingleri düzenlendi. Katılım düşüktü. Gösteriler sırasında öğrenciler tarafından dağıtılan ve kısa süre sonra el konulan iki orijinal broşür, protesto ve yürüyüş marşının orijinali, bir diğerinin İngilizce tercümesi ve miting çağrısının fotokopisi ile ekte sunuldu. Türkçe metinlerin Almanca tercümeleri de ektedir.”⁵⁰

Raporda belirtildiği üzere ekler kısmında 6. Filo’yu protesto eylemleri esnasında kullanılan materyallere yer verilmiştir. Devamında ise broşürlerin içeriğine dair ayrıntılara yer verilerek bunlardan çeşitli çıkarımlar yaptıkları anlaşılmaktadır. Raporda kullanılan ifadeler ise şöyledir:

“Broşürler dokunaklı: “Halkım karşı çıkın”- sanki bu, kanlı savaşlarda anavatanı baskıcı yabancı yönetimden kurtarmak meselesiydi. Broşürlerden biri (Ek 5), Türklerin ‘Emperyalizmin saldırgan güçlerine karşı tarihte ilk bağımsızlık savaşını başlatan ve diğer tüm ezilen uluslara özgürlüğe giden yolu açan millet’ olduğunu söylüyor (1921).

Çoğunlukla olumsuz duygular uyandırılıyor: nefret, kızgınlık, kıskançlık. Türk kadınlarını taciz eden azgın yabancılardan bahsediliyor. Burada uygun küfür kelimesini kullanmak okuyucuya bırakılmıştır (Ek 2).

Broşürlerin ekonomik, sosyal ve politik konulara değindiği yerlerde bile, yabancı düşmanlığından daha az ele alınıyor.

Amerikalılar, Türk doğal kaynaklarını sömürenler ve Türkler ise işçiler olarak gösteriliyor, ancak bunun hiçbir açıklaması yok.

Vietnam gibi Türklere dair olmayan sorunlara değinilmiyor.

Kitapçıklar içerik olarak zayıf ama ifade açısından güçlü oldukları için, denenmiş ve test edilmiş bir modele göre oldukça etkili olmaları gerekir. Belki de bu, deneyimli propagandacıların, siyasi rehberliğin etkisini gösterir. Amerikan karşıtı broşürler, birkaç öğrenci liderinin isimleriyle imzalanmış.”⁵¹

ABD Donanmasına mensup 6. Filo’nun İzmir ziyareti esnasında yaşanan protesto gösterilerinin yaşandığı günlerde Türkiye’deki Amerikan askeri üslerinde Türk işçilerce gerçekleştirilen grevlere dair bilgi ve yorumlara da raporlarında yer veren Alman diplomatlar bu hususu ise şu şekilde kaleme almışlardır:

“Türk çalışanları ve işçilerinin grevi sırasında, Amerikan şirketi “Tumpane”nin yerel tesislerinde patlama tehdidinde bulunuldu. Bu ticaret ve nakliye şirketi, burada konuşlanmış Amerikan birliklerine hizmet ediyor. Öğrencilerin broşürlerinde Türk işçilerinin Amerikalılar tarafından hakarete uğradığı, düşük ücret aldıkları, kurt köpeklerinin (muhtemelen “Tumpane” tesislerinin bekçilerinin) saldırdıklarını ve çok daha fazlası yazılıyordu.

50 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.1.

51 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), ss.1-2.

Grev önlenebilirdi. Amerikan tarafının Türk makamlarına açıkladığı gibi, Amerikan gemilerinin yaklaşık bin mürettebatı bulunan donanmanın ziyaretini ve müteakip NATO manevralarını bozabilirdi.”⁵²

Raporda konu edilen “*Tumpane Grevi*”, 2-9 Ekim tarihleri arasında yapılacak NATO Birleşik Tatbikatı sebebiyle, Harp-İş Federasyonunun bazı Amerikan işyerlerinde başlatmış olduğu grevlerden biri idi ve Millî Güvenliği zedeleyici bulunmuş ve Bakanlar Kurulu kararıyla otuz gün ertelenmişti.⁵³ Grevin önlenebileceğine dair Alman diplomatlarca yapılan yorum da oldukça dikkat çekicidir.

6. Filo eylemleri devam ederken İzmir’de ilginç bir olay yaşanmıştır. Zira üniversiteli öğrencilerin yanı sıra “anti-Amerikancı” söylemlere bu defa liseli öğrencilerde katılmıştır. Bu hususta raporda yer verilen ifadeler göre:

“Gemiler, birkaç gün sonra ortak NATO manevraları için ayrıldı ve 12 Ekim’de geri döndüler. Bu sıralarda bir Türk ve bir Amerikan lisesinden gelen öğrenciler arasında tartışmalar oldu. Türk temsilcisine göre saldırganlar Amerikalı çocuklardı.”⁵⁴

Burada konu edilen husus gazete haberlerine de konu olmuştur:

“İzmir Atatürk ve Namık Kemal Liselerinde okuyan 500 kadar öğrenci ile Amerikan High School’da öğrenim gören Amerikalı öğrenciler arasında çıkan kavgaadır. Olay Atatürk Lisesi öğrencilerinden birinin Amerikalı öğrenciler tarafından darp edilmesinin ardından İzmir Atatürk ve Namık Kemal Liselerine mensup çok sayıda öğrencinin Amerikan Lisesi önünde toplanmasını müteakip iddiaya göre Amerikalı öğrencilerce Türklüğe hakaret edilmesi ile kavga çıkmıştır. Kavga büyümek üzereyken Amerikalı öğrenciler olay yerine gelen Amerikan polisince kaçırılmıştır. Amerikan polisi kaçırdığı öğrencileri daha sonra Türk polisine teslim etmiştir.”⁵⁵

Olayı aktaran bir başka gazetenin manşeti ise şöyledir:

“Amerikalı öğrenciler Atatürk’e küfredince Atatürk Lisesi öğrencileri Amerikan okulunu kuşattı.”⁵⁶

Bir diğer gazete haberinde ise, “İzmir’deki olayın nedeni: Amerikalı öğrenciler Türkleri tahrik etmiş” başlığı altında şöyle ifade edilmiştir:

“Atatürk Lisesi öğrencileri ile İzmir’de okuyan Amerikalı ‘High School’ öğrencilerinin arasında meydana gelen olayların uzun süreden beri devam eden tahriklere dayandığı öğrenilmiştir. Atatürk Lisesi öğrencilerinin iddiasına göre, Amerikalı öğrenciler, daha önce Türklere ‘Sizin okulunuz badanasız, siz fakir insanlarsınız. Biz olmasak açıktan ölürsünüz’ gibi sözler söylemişlerdir.”⁵⁷

52 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.2.

53 “Durdurulan Grev”, Akis Dergisi, 7 Ekim 1967, (94) s.6.

54 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.2.

55 “Amerikalı ve Türk gençler dövüştü” Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1967, s.7.

56 “Atatürk Lisesi öğrencileri Amerikan okulunu kuşattı” Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ekim 1967, ss.1,7.

57 “Amerikalı öğrenciler Türkleri tahrik etmiş”, Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ekim 1967, ss.1,7.

6. Filo'nun ziyareti sırasında İzmir'de ortamın gerginliğine ve "anti-Amerikancı" eylemlere dair bir başka örnek olan bu olay burada kalmamış zira, iki gün sonra düzenlenecek mitingde Amerikalı öğrenciler tarafından darp edilerek olayların başlamasına neden olan lise öğrencisi de kürsüye çıkartılarak konuşturulmuştur.⁵⁸

Liseli öğrencilerin kavgasına dair bilgilerin verildiği raporun ilgili kısmında:

"Yaklaşık 40 öğrenci yine limandaki mayın tarama gemisinin önündeki iskelede sessiz bir yürüyüş ve oturma eylemi düzenledi. Bu kez üzerinde 'defolun' yazan bir çelenk koydular. Bu izinsiz gösteriler polis tarafından dağıtıldı."⁵⁹ şeklinde ifade edilen oturma eylemi (İTİA) İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Talebe Cemiyeti ve (TMTF) TMTF mensubu gençler tarafından Amerikan 6. Filosunun İzmir'e gelişini protesto için başlattıkları oturma grevidir. Gençler "Go Home Yankee" şeklinde slogan atarak ellerinde "Çirkin Amerikalı evine dön, Türkiye senin karakolun değildir" şeklinde yazılı elli kadar dövizle Basmane'deki TMTF binasından Gazi Bulvarı yolu ile Pasaport'a gelen gençler, üzerinde "defol" yazılı siyah bantlı çelengi Amerikan 6. Filosunun bulunduğu rıhtımın önüne bırakmışlardır.⁶⁰ Nitekim, raporda ifade edildiği üzere bu oturma eylemi valilik emri ile yasaklanmıştır. Bu sırada Amerikalı yetkililerin Amerikan askerlerinin karaya çıkmasına müsaade etmediğine dair haberlere basında yer verilmiş, oturma eylemi yasaklanan gençler 15 Ekim Pazar günü miting yapmak için valiliğe başvuru yapmışlardır.⁶¹ Nitekim "Haysiyet ve Namus Mitingi" adı verilen miting, valilik oluru ile 15 Ekim 1967 Pazar günü düzenlenmiştir. Ege yüksek öğrenim gençliği öncülüğünde Cumhuriyet meydanında düzenlendiği ifade edilen miting sonrasında yürüyüşe geçen gençler, Amerikalılara ait bir otobüsün camlarını kırmışlar ve bir tütün şirketindeki Amerikan bayrağını parçalamışlardır.⁶² Bu olaylı miting ise Alman diplomatlarca raporlarına şöyle aktarılmıştır:

"15 Ekim Pazar günü öğrenciler, lise öğrencileri, Türk İşçi Partisi üyeleri ve sendikacılar - toplamda yaklaşık 500 kişi - Amerikan askerlerinin ve tesislerinin Türkiye'den çekilmesi talebiyle polis onaylı bir miting düzenlediler.

İzmir gazetesi "Yeni Asır" da yer alan resimli habere göre, İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisi yetkilileri, binalarının önünden geçen göstericileri alkışladı."⁶³

Miting esnasında yaşananlara dair Alman diplomatların raporlarında ilginç bir detay dikkati çekmektedir:

58 "Amerika'yı Protesto Mitingi Olaylı Geçti", Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1967, s.7.

59 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.3.

60 "İzmirli Gençler Amerikan Filosunu Oturarak Protesto Etti", Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 1967, s.7.

61 "İzmir'de gençlerin oturma grevini Valilik yasakladı", Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1967, s.1.

62 "İzmir'deki öğrenci mitingi hadiseli geçti", Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ekim 1967, s.1.

63 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.3.

“O gün Ankara’dan geldiği söylenen karşı göstericiler ilk kez ortaya çıktı. Azınlıktaydılar. İçlerinden biri kavga sırasında Alman kütüphanesinin yanındaki bir restorana kaçtı. Bir gazete, genç adamın Alman Kültür Enstitüsüne kaçtığını yazdı,- bu gösterilerle bağlantılı olarak ABD dışındaki bir güce dair basında yer alan tek atıf.”⁶⁴

Burada aktarılan hususa dair dönemin basınında yer alan haberlerde ise olayın ayrıntıları şöyle verilmiştir:

“İzmir’de yapılan ‘Amerika’yı protesto’ mitinginde dün olaylar çıkmış, İstanbul’da da yedi Amerikalı bıçaklamak, sarkıntılık yapmak, kavga etmek yüzünden Adliyeye verilmişlerdir. Amerika’yı ve 6. Filonun İzmir’de bulunuşunu protesto etmek amacıyla TMTF’ye bağlı öğrenci kuruluşlarının dün Cumhuriyet meydanında düzenlediği miting sırasında, gençlere küfredip ‘komünistler’ diyen Adalet Partili Belediye Encümen üyesi Ali Kınsız, linç edilmekten güçlükle kurtulmuştur. Protesto mitingi Belediye’nin Cumhuriyet meydanındaki elektriği kesmesi yüzünden geç başlamıştır. Elektriğin kesilmesi üzerine meydana bir minibüs getirilmiş ve akümülatörlerden faydalanılarak hoparlör kurulmuştur. Belediye Başkanı Osman Kibar’ı protesto ederek mitinge başlayan gençlerin konuşmaları sık sık ‘Yankee go home’ bağırışmaları ile kesilmiştir. Üç gün önce Amerikan Okulu öğrencilerinden dayak yiyen Atatürk Lisesi öğrencisi Hanefi Caner’in konuşması sırasında, AP’li Belediye Encümen üyesi Ali Kınsız’ın küfretmesi ve mitingciler için ‘komünist’ demesi, büyük heyecan yaratmıştır. Kınsız’ın üzerine saldıran gençler, kendisini tekmelemişler ve feci şekilde dövmüşlerdir. Ali Kınsız, bir fırsatını bularak kaçmaya başlamış, büyük kalabalık peşinden kovalamıştır. AP’li Belediye Encümen üyesi, Türk-Alman Derneği binasına girerek linç edilmekten kurtulmuştur.”⁶⁵

Alman diplomatların raporlarında bahsi geçen olay gazete haberinde verilirken linç girişiminden kaçan şahsın Türk-Alman Derneği binasına kaçtığına dairde bilgiler bulunmaktadır. Ancak raporda karşı göstericilerin Ankara’dan geldiğine dair ifadeyi doğrular bir husus yoktur. Zira bir başka gazete haberinde ise aynı olay şu şekilde aktarılmaktadır:

“Dün saat 10:30’da başlayan ‘Haysiyet ve Namus’ mitingi sırasında Belediye Meclisi üyesi bir AP’li üç arkadaşıyla beraber Cumhuriyet Alanına gelmiş ve gençlere ‘Bunlar komünist, dinlemeyin’ diye bağırmıştır. Bunun üzerine bir grup genç, AP’linin üzerine yürümüş ve tartaklamışlardır. Gençlerin elinden güçlükle kurtulan AP’li, Kordon’daki bir lokantanın içine kaçmış ve bir süre dışarıya çıkamamıştır.”⁶⁶

Her iki gazete haberinde de AP’li bir kişinin olayların çıkmasında etkili olduğu ifade edilmekle beraber, göstericilere karşı çıkmak üzere Ankara’dan gelenlere dair herhangi bir bilgi yoktur.

Miting ile ilgili bilgiler vermeyi sürdüren Alman diplomatlar raporlarının devamında:

64 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.3.

65 “Amerika’yı Protesto Mitingi Olaylı Geçti”, Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1967, ss.1,7.

66 “Bir AP’li”, Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ekim 1967, s.1.

“Türk makamlarının ölçülü ama etkili müdahalesi sayesinde, Amerikan karşıtı mitingler boyunca hiçbir kan dökülmedi veya ifade özgürlüğü hakkının ihlali söz konusu değildi. 17 Ekim’de İzmir Cumhuriyet Savcısı, mitinglere katılanları, izinsiz broşür dağıtımı ve izinsiz yürüyüşler hakkında sorguladı. Soruşturma henüz tamamlanmadı.”⁶⁷ şeklinde verdikleri bilgiler ile miting konusunu sonlandırırken, akabinde İzmir’in farklı beldelerinde yaşanan çeşitli olaylar hakkındaki bilgilere de raporda yer vermişlerdir. Yaşanan olaylara dair Almanların bakış açısını yansıtan ifadeler içeren raporun ilgili kısmı ise şöyledir:

“Yakındaki Söke yazlık beldesinde, 16-17 Ekim gecesi Türk İşçi Partisi destekçileri tarafından zengin Türklere ait çok sayıda araba hasara uğratıldı. Burada sınıf nefreti gösterilirken, öğrenci broşürleri ve mitingler yabancı düşmanlığını vurguladı ve ulusal gururu incitti. Türklerin girmesine izin verilmeyen ve Türk parasının geçerli olmadığı Amerikan kulüplerine saldırdılar. Türklerin girmesine izin verilmeyen ve Türk parasının sayılmadığı Amerikan kulüplerine saldırıp, kendilerini içeri kilitleyip özel taleplerde buldular. Teknik olarak üstün yabancılara karşı tam anlamıyla anlaşılabilir bir isyan çıktı. Unutmadan birkaç Alman askeri danışmanının bir zamanlar burada padişahın üniformasıyla çalışması ne kadar farklıydı.”⁶⁸

Buradaki ifadelerden anlaşılacağı üzere 1967 yılında İzmir’de sadece Amerikalıların kullanımına yönelik olarak faaliyet gösteren çeşitli sosyal tesisler bulunmaktadır. Nitekim burada yaşanan olaylar ile ilgili herhangi bir habere dönemin gazetelerinde rastlanamamıştır. Ancak o günlerde gazetelerde dikkat çeken bir başka haber vardır. Tam da Amerikalılara karşı protestoların devam ettiği günlerde dönemin hükûmetinin açıkladığı NATO’ya bağlılık mesajı gazetelerde şöyle duyurulmuştur:

“Türkiye Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile Hollanda Dışişleri Bakanı Joseph Luns arasında yapılan görüşmelerden sonra dün yayınlanan bildiriye, iki Bakanın da NATO’ya bağlılıklarını teyid ettikleri, barışın korunmasında bu Paktın oynaması gereken hayati rol hakkında mutabık kaldıkları belirtilmektedir.”⁶⁹

Alman diplomatlar raporlarının son kısmında ise Amerikan gemilerinden kısa bir süre sonra İzmir’e gelen İngiliz savaş gemileri ile ilgili bilgilendirme yapmış, Amerikalıların aksine İngilizlere yönelik herhangi bir protestonun yaşanmadığını vurgulamışlardır:

“Amerikan mayın tarama gemilerinin bu kadar ağır saldırıya uğradığı yerin yakınında, güzel İngiliz Fırkateynleri ‘Arethusa’ ve ‘Fallmouth’ 20-24 Ekim tarihleri arasında Cumhuriyet meydanında, Atatürk’ün atlı heykelinin hemen önünde, bozulmamış zırhlı gri renginde uzanıyorlardı. Protesto edilmediler.”⁷⁰

67 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.3.

68 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.3.

69 “Türk-Hollanda ortak bildirisinde NATO’ya bağlılık belirtildi”, Milliyet Gazetesi, 19 Ekim 1967, s.1.

70 PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67), s.4.

1967 yazında Akdeniz'deki sıcak hareketliliğin ardından geldikleri Türk limanlarında da hararetle karşılanan ABD 6. Filosunun, İzmir ziyareti esnasında yaşananları kaleme alarak Alman Dışışleri Bakanlığı'na bildiren Federal Almanya İzmir Başkonsolosluğu yetkililerinin raporları yukarıdaki ifadeler ile son bulmuştur. 31 Ekim 1967 tarihli bu raporun Alman Dışışleri Bakanlığı'na (Bonn) 23 Kasım 1967'de ulaşmış ve kayda geçirilmiş olduğu üzerindeki Alman Dışışleri Bakanlığı'na ait tarih ve mühürden anlaşılmaktadır.

Sonuç

II. Dünya Savaşını müteakip *USS Missouri* zırhlısının Türk denizlerinde boy göstermesi ile oldukça hızlı bir şekilde gelişen Türk-Amerikan ilişkilerinin böyle bir askeri/politik güç gösterisi ile başlaması, Türkiye'yi de bir anda soğuk savaşın serin sularına itmiştir. Nitekim savaş sonrası oluşan iki kutuplu dünyada SSCB ile ABD arasında sıkışacak olan Türkiye'nin, tarafını NATO üyeliği birlikte ABD'den yana belirlemesi Türkiye'yi iki süper güç arasında tampon bölge konumuna taşımıştır. Amerikalıların 'U2 Hadisesi' ve 'Jüpiter Füzelere' gibi meselelerde Türkiye'yi SSCB karşısında açık hedef konumuna getirmesi aynı zamanda ABD askeri varlığının Türkiye'de zemin bulmasına imkân tanımıştır. 1960'lı yıllarda Türkiye'deki Amerikan varlığı hızla büyürken, birbiri ardına açılan askeri üs ve tesislerin yanı sıra 60'lar aynı zamanda toplumun kılcal damarlarına kadar giren Amerikan Barış Gönüllüleri'nin de Türkiye'de boy gösterdiği yıllardır. Bu yıllarda her ne kadar Türkiye'deki Amerikan varlığı hızlı bir artış göstermiş ise de; hızla gelişen ilişkilerde, Kıbrıs meselesi ve Johnson mektubu gibi anlaşmazlıklar nedeniyle krizler de yaşanmıştır. Bu yönüyle adeta 'paradoksal' bir görüntü arz eden Türk-Amerikan ilişkileri, tarihsel perspektif ile ele alındığında ilişkilerin zirvede olduğu dönemde bu sorunların yaşanmış olması, 1957-1962 yılları arasında ABD'nin Ankara Büyükelçiliği'nde Türkiye ve Ortadoğu'daki gelişmelere ilişkin siyasi raporlamadan sorumlu siyasi memur olan George S. Harris'in "*Troubled Alliance*" isimli kitabında ifade ettiği üzere, ilişkilerin başlangıcından itibaren ittifakın adeta sorunlu olduğunu gösterir niteliktedir. Nitekim bir İtalyan Atasözünde: *Kötü bir ortaklıktan sadece yalnız olmak iyidir (Meglio sola che male accompagnata)* denilir. Ancak dönemin koşulları Türkiye'nin yalnız olmasına müsaade etmemiştir. Kıbrıs meselesi ve ardından Arap-İsrail Savaşı ile devamlı bir sıcaklığın hâkim olduğu Akdeniz'de, Amerikan ve Sovyet Filolarının birbiri ardına boy gösterdiği denizlerin içinde bulunduğu coğrafyada olması nedeniyle Türkiye maalesef bu sıcaklıktan uzak kalamamıştır.

Nitekim çalışmada ifade edildiği üzere; ABD'nin SSCB'ye gözdağı vermek için en büyük uçak gemileri ile yanaştığı limanlar da öteden beri Türk Limanları olmuş ve bu ziyaretler Sovyetlerce kendilerine yönelik tahrikler olarak algılanmıştır. Bu limanlarda 60'ların ilk yarısına kadar 'Welcome' sloganları ile

karşılanan Amerikalıların Şubat 1965'te Atom enerjisi ile çalışan *USS Savannah* gemisi ile geldikleri İstanbul Limanı'na demir atmalarına izin verilmemesi bir ilk olarak kayda geçmiştir. Zira bu noktada gerek 'Johnson Mektubu' ve gerekse ABD'nin Vietnam'daki tutumu nedeniyle, Türk Kamuoyunun hassasiyetleri doğrultusunda Türk Hükûmetince bir tavır sergilenmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Fakat bu tavır hükûmetten ziyade en başta üniversite öğrencileri olmak üzere dönemin sendikaları ve işçileri tarafından daha açık ortaya konulmuştur. Nitekim 'anti-Emperyalist' duruşta birleşen kitlelere bakıldığında, Türkiye'deki Amerikan şirketlerindeki grev yapan işçilere destek veren üniversitelilerin 6. Filo eylemlerine destek veren emekçiler ile birlikte oldukları görülmektedir. Her ne kadar bu kitleler bazı kesimlerce o dönemde ve özellikle de sonraki dönemlerde 'sol' veya 'komünist' diye adlandırılmışlarsa da, bu noktada göz ardı edilen veya edilmek istenilen husus: Türkiye'de anti-Amerikancı söylem ve eylemlerin SSCB ithalatı olmayıp bizzat Türk işçisinin yaşadığı sıkıntılardan ve Kıbrıs'ta Rumlar tarafından Türk toplumuna karşı girişilen tedhiş olaylarında, ABD ile SSCB'de dahil olmak üzere Birleşmiş Milletlerin dahi gerekli önleyici tedbirleri almadığı gibi, Türkiye'nin soydaşlarının yaşadığı mezalime müdahalesine de izin vermemesinden kaynaklı olduğu gerçeğidir. Bunun yanı sıra yine Arap-İsrail Savaşı'nda ABD'nin tarafgir tutumu ve Türkiye'deki üslerin kullanılmaması noktasında Türk kamuoyundaki infial ve yine ABD'nin Vietnam'daki insan haklarına aykırı eylemleri gibi meseleler de Türkiye'de *anti-Amerikancı* bir duruşun oluşmasında etkili olmuştur.

Bütün olup bitenlere rağmen hükûmetler nezdinde genellikle olumlu bir yönde seyreden Türk-Amerikan ittifakının kamuoyunda artık eskisi gibi Türk-Amerikan dostluğu şeklinde görülmediği, 1960'ların ikinci yarısından itibaren başlayan tepkiler ve olaylar neticesinde de, Türkiye'deki Amerikan varlığının hızla azalmasına neden olacak anti-Amerikancı duruşun, 1967 yazında yaşananlarla geri dönülmez noktaya geldiği ifade edilebilir. Nitekim 25-30 Mayıs 1967 tarihleri arasında İzmir Limanı'nda demirlemiş olan 6. Filo'ya bağlı *USS Dyess* destroyerine yönelik herhangi bir protesto eylemi gerçekleşmemişken, aynı yıl Ekim ayında gelen 6. Filo'ya bağlı gemilere karşı yoğun protestoların gerçekleşmiş olması, esasen siyasi alanda oldukça sıcak geçen 1967 yazında yaşanan Arap-İsrail Savaşı'ndaki tutumu dolayısıyla ABD'ye karşı duyulan öfkenin açığa çıkması ile doğru orantılı olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'de sonraki yıllarda daha geniş çaplı protestolarla karşılaşılacak ve tarihe "Kanlı Pazar" olarak geçecek olan 6. Filonun 1969 İstanbul ziyareti, aynı yıl ODTÜ'de öğrenciler tarafından ABD Büyükelçisi Robert Komer'in aracının yakılması ve devam eden yıllarda Türkiye'de görev yapan ABD askerlerinin kaçırılmasına kadar varan olaylarla doruk noktasına çıkacak olan, Türkiye'deki anti-Amerikancılığın önemli dönüm noktalarından biri olarak İzmir'deki "Haysiyet ve Namus" mitingi Alman diplomatların da dikkatle izlediği bir husus olmuştur.

Netice itibariyle bu noktada belirtmek gerekir ki tüm bu olayları görmezden gelerek Türkiye'deki *anti-Emperyalist* oluşumu salt Avrupa ve Amerika'daki 68 kuşağından özentiymiş ve 'ithal' bir hususmuş gibi ifade etmek tarihi gerçeklerle örtüşmemektedir. Bu noktada Türkiye'de özellikle 1967 yılında yaşanan ABD aleyhtarı gösterilerin dünyadaki benzerlerinden daha önce, müstakil ve dahi millî bir nitelikte olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim, Ekim 1967'de önce İstanbul ve daha sonra da İzmir'de düzenlenen protesto gösterilerinden kısa bir süre sonra 21-22 Ekim 1967 tarihinde ABD'nin başkenti Washington D.C.de düzenlenen 'Vietnam Nümayişi' ile Türkiye'deki gösterilerin tek benzer noktası, ABD'nin Vietnam'daki insanlık dışı tutumudur. Günümüzde halen bir kısım çevrelerin ideolojik gözlüklerle 1960'lı yıllarda gerçekleşen ABD ve dolayısıyla Emperyalizm karşıtı eylemleri sahiplenme ve 'Bizim 68' şeklinde adlandırmalarla dünyadaki 1968 olaylarına güzelleme yapılmaktadır. Hiç kuşkusuz dünyada bir 68 gerçeği vardır ve Türkiye'deki gençlik de bundan etkilenmiştir. Ancak ABD'de başta Columbia ve Berkeley Üniversiteleri başta olmak üzere gelişen Vietnam Savaşı karşıtı gösterilerin temelinde sadece İnsan Hakları yoktur; ABD'nin o dönem üniversiteyi bitiren erkekler için zorunlu tuttuğu askerlik sistemi de vardır. Amerikan Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki Faaliyetleri hususunda 2010 yılında ABD Seattle/Fall City de mülakat yaptığımız eski bir Amerikan Barış Gönüllüsü olan Patrick Anderson, "*Neden Barış Gönüllüsü Oldunuz?*" şeklindeki soruya: "*Vietnam'a gitmek istemediğim için*" diye cevap vermiştir. Benzer biçimde Paris Sorbonne Üniversitesi işgali ve akabindeki olayların özünde de baskıcı De Gaulle yönetiminin aldığı çeşitli kararlara karşı duruş vardır. Almanya'da ise her ne kadar öğrenci lideri Rudi Dutschke'ye yönelik suikast girişiminden sonra karışan Berlin sokaklarındaki ABD ve SSCB karşıtı sloganlar nispeten o yıllarda Türkiye'de kullanılan sloganları andırırsa da, Almanya'nın bir savaş neticesinde siyasi işgale uğradığını ve hatta ikiye bölündüğünü, bu kıyaslamaları yaparken akıldan çıkarmamak gerekir. Keza, Tokyo'daki öğrencilerin Amerikan emperyalizmine karşı eylemleri de yine; II. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan antlaşmaların Japonya'yı düşürdüğü durumun neticelerindedir. Oysa Türkiye ne II. Dünya Savaşı'na girmiş ne de yenik çıkan tarafta yer almıştır. O halde Türkiye'deki Amerikan varlığı diğer ülkelerden farklıdır. Şüphesiz Türk Ulusu da diğer uluslardan farklıdır ve esaret altında yaşamaktansa ölmeği yeğler. Buradan hareketle 60'ların Türkiye'sinin jeo-stratejik konumu ile, işçisi de, gençliği de iyice etüt edilmeden onları tek bir ideolojinin savunucularıymış gibi yaftalayarak, salt kendi siyasi taraftarlarını memnun etmek üzere kaleme alınan yazıların objektivizmden uzak olacağını söylemek yerinde bir eleştiri olsa gerekir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları Federal Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi (Politisches Archiv Auswärtiges Amt)

PA-AA, IA 4-81-92.42 (314/67): 31 Ekim 1967.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30-18-1-2 / 112-71-17: 11 Kasım 1946.

Amerikan Dışişleri Bakanlığı Arşivi (U.S. Foreign Policy and the Department of State)

Ankara Embassy Files, Lot 58F33, 400 Naval Visits No: 698: 3 Mayıs 1950.

II. Süreli Yayınlar

Akis Dergisi, 7 Ekim 1967.

Cumhuriyet, 9 Mart 1946.

Cumhuriyet, 14 Mart 1946.

Cumhuriyet, 6 Ağustos 1952.

Cumhuriyet, 23 Haziran 1967.

Cumhuriyet, 25 Haziran 1967.

Cumhuriyet, 7 Ekim 1967.

Cumhuriyet, 8 Ekim 1967.

Cumhuriyet, 13 Ekim 1967.

Cumhuriyet, 14 Ekim 1967.

Cumhuriyet, 15 Ekim 1967.

Cumhuriyet, 16 Ekim 1967.

Cumhuriyet, 17 Ekim 1967.

Hürriyet, 23 Mayıs 1967.

Milliyet, 23 Haziran 1967.

Milliyet, 24 Haziran 1967.

Milliyet, 25 Haziran 1967.

Milliyet, 8 Ekim 1967.

Milliyet, 9 Ekim 1967.

Milliyet, 10 Ekim 1967.

Milliyet, 11 Ekim 1967.

Milliyet, 13 Ekim 1967.

Milliyet, 14 Ekim 1967.

Milliyet, 16 Ekim 1967.

Milliyet, 17 Ekim 1967.

Milliyet, 19 Ekim 1967.

Son Posta, 6 Nisan 1946.

Tanin, 19 Mart 1946.

Tanin, 7 Nisan 1946.

The New York Times, 11 Ekim 1967.

Ulus, 8 Nisan 1946.

Vakit, 7 Nisan 1946.

Vakit, 8 Nisan 1946.

Vatan, 7 Ağustos 1952.

III. Kitaplar

ÇUBUKÇU, Aydın, *Bizim 68*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2008.

ERSEL, Hasan vd., *Cumhuriyet Ansiklopedisi, C. III*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

FEYİZOĞLU, Turhan, *Türkiye Gençlik Hareketleri Tarihi, C. III*, Sevinç Yayıncılık, İstanbul, 2013.

HARRİS, George S., *Troubled Alliance*, Hoover Institution Studies, Stanford/California, 1972.

HASANLI, Cemil, *Orta Asya ve Kafkaslarda Siyaset*, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2698, Eskişehir, 2012.

KABACALI, Alpay, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007.

- KARADENİZ, Harun, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, Literatür Yayınevi, İstanbul, 2020.
- KAYNAR, Mete Kaan, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- KORKMAZ, Esat, *Kafa Tutan Günler 68 ve 78 Günceci; Yerüstü-Yeraltı*, Demos Yayınları, İstanbul, 2021.
- OLGUN, Kenan, *Türk Basınında 1967 Arap İsrail Savaşı*, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri, 2007.
- TOKER, Metin, *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2020.

IV. Makaleler

- ALVAREZ, David J., "The Missouri Visit to Turkey: An Alternative Perspective on Cold War Diplomacy." *Balkan Studies*, C.XV, S.2, 1974, s.225-236.
- ATAÖV, Türkkaya, "5 Haziran 1967'nin Yıldönümü" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.XXV, S.2, 1970, s.295-304.
- CLEVELAND, Harlan, "The Resurrection of NATO", *Foreign Service Journal*, Volume 45, No:4, April 1968, s.6-17.
- GÜLER, Yavuz, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950)", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.5, S.2, 2004, s.209-224.
- HASANLI, Cemil, "The 'Turkish Crisis' of The Cold War Period and The South Caucasian Republics", *The Caucasus & Globalization*, Volume 2, Issue 4, 2008, s114-127.
- SPENCER, Warren, "Churcill's Realism: Reflections on the Fulton Speech" *The National Interest*, No:42 Winter 1995/96, s.38-49.

V. İnternet Kaynakları

- United States Sixth Fleet* https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Sixth_Fleet (Erişim: 05.09.2021).
- Office of the Historian* <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d698> (Erişim: 09.09.2021).
- Naval History and Heritage Command* <https://www.history.navy.mil/content/history/nhnc/our-collections/photography/numerical-list-of-images/nhnc-series/nh-series/80-G-702000/80-G-702557.html> (Erişim: 03.09.2021).
- https://www.ca-c.org/c-g/2009/journal_eng/c-g-1/13.shtml#nazad10 (Erişim: 05.09.2021).

Extended Abstract

At a time when the United States of America was exposed to worldwide criticism due to the Vietnam War, various protest demonstrations and events took place in both cities due to the visits of the 6th Fleet of the American Naval Forces to the ports of Izmir and Istanbul in the summer of 1967. The fact that these visits coincided with the strikes experienced in American companies operating in Turkey caused the intensity of the protests and the number of participants to increase. Because, following the strike of the Turkish workers working in various American companies in those days, the negative attitudes of the Americans towards Turkish workers, which amounted to physical violence at some points, were made in the headlines in the Turkish press, while the events during the strikes caused an "anti-American" attitude to quickly find ground in the Turkish public. In the Arab-Israeli war, which went down in history as the 'Six Day War' at the beginning of the summer of 1967, while the ships belonging to the 6th Fleet of the US in the Mediterranean were waiting off the island of Crete, President Johnson's note to Egyptian President Nasr that 'force will be used if necessary' then they moved to Egypt to apply pressure for the opening of the Gulf of Aqaba. All these incidents led to the development of an 'anti-American' stance in the Turkish public opinion. Although he criticizes Israel that annexed Jerusalem by making different statements at the end of the war, expanding its territory as a result of the war, the spiritual sidedness of the USA throughout the war caused an increasingly violent "anti-American" attitude in Turkey. is an important development. The Arab-Israeli War, which took place between 5-10 June 1967, was followed closely by the Turkish public. Concerns and various statements about the military intervention of the Americans in this conflict from the bases in Turkey throughout the war, and then Foreign Minister İhsan Sabri Çağlayangil could not convince the Turkish public despite his statements that the bases were not used.

The arrival of some ships belonging to the 6th Fleet to Istanbul at the end of the war caused various protest events due to the policy followed by the USA throughout the war. During the reactions against the American soldiers, there were some isolated incidents that amounted to a brawl. On June 24, 1967, the "America Protest Rally" was organized by the TMTF. It was stated that over 10 thousand people attended the rally. This visit of the 6th Fleet following the

Arab-Israeli War ended on 26 June 1967, as previously announced. However, after a short while, İzmir was the port where the ships belonging to the 6th Fleet, which were seen again in Turkish territorial waters since the end of September, came first due to the "Deep Furrow" exercise to be held by NATO between 2-9 October 1967.

In the documents of the German Ministry of Foreign Affairs, his visit on 28 September 1967 is expressed as follows:

"The rallies started on September 28. Students placed a frame with a black funeral wreath on the sidewalk of the harbor road, where three American minesweepers docked. The inscription on the wreath read: 'Get out'. Students laid a second wreath in front of the Atatürk Monument, where American ships larger than the boats in the harbor anchored. On it: "This land is ours, we are on watch." was writing. Friendly American sailors and soldiers calmly and ironically straightened the unwanted wreath several times."

It is understood from the document found in the archive of the German Ministry of Foreign Affairs that the 6th Fleet protests started in Izmir before Istanbul. While the protests organized due to the visit of the 6th Fleet continued at full speed in Istanbul, some of the ships of the 6th Fleet anchored in İzmir port on 12 October 1967 and found young people from İzmir in front of them. As it can be understood from the news in the press of the period, the protest events in Izmir were more violent than in Istanbul. The protest rallies that have been going on since 28 September have flared up with the ships of the 6th Fleet coming back to Izmir port after the NATO exercise. As a matter of fact, based on the documents in the archive of the German Ministry of Foreign Affairs; It is understood that the protest events were closely followed by the German Consulate General in Izmir and the situation was conveyed to the Federal Government of Germany through the reports prepared.

In the introductory part of the report dated 31 October 1967, summary information about the events is given as follows:

"From the end of September to the end of October this year, "Yankee come home" rallies were held in Izmir on the occasion of the visit of American warships. Participation was low. Attached are two original leaflets distributed by students during the demonstrations and confiscated shortly afterwards, the original of the protest and march march, another with its English translation and a photocopy of the call for the rally. German translations of the Turkish texts are also attached."

As seen above the visit of the 6th Fleet, which was affiliated with the United States European and African Naval Forces, to Izmir in 1967 is an important event that caused the anti-American attitude of the Turkish public to turn into large-scale actions. However, in the literature, it is seen that this event is not examined with the comparative history method, which allows multidimensional

and objective evaluation. In this research, which was carried out in order to fill this gap, the events that took place during the 6th Fleet's visit to Izmir were analyzed through the documents of the German Ministry of Foreign Affairs, especially the documents of the German Ministry of Foreign Affairs, Turkish-American archival documents, local and foreign newspapers and magazines, and the testimonies of witnesses of the period has been described.

EKLER

EK 1. Alman Diplomatlarca Düzenlenen ve 6. Filo'nun 1967 İzmir Ziyareti Konulu Resmî Belge

Kaynak: Almanya Federal Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi

General- Konsulat
der
Bundesrepublik Deutschland
Izmir
I A 4-81-92.42
Ber.Nr. 314/67

An das
Auswärtige Amt
Bonn

Betr.: Demonstrationen bei einem amerikanischen Flottenbesuch
in Izmir

Bezug: Bericht der Botschaft Ankara vom 24. Oktober 1967
I A 4-81- 92.42

1 Doppel und 1 Spiegeldoppel
7 Anlagen (mit Spiegeldoppel)

Von Ende September bis Ende Oktober dieses Jahres fanden in Izmir
anlässlich eines Besuche amerikanischer Kriegsschiffe "Yankee go
home" -Kundgebungen statt. Die Teilnahme der Bevölkerung war gering.

In den Anlagen werden zwei bei diesen Demonstrationen von Studenten
verteilte und alsbald beschlagnahmte Flugblätter, Aufruf und Marsch-
lied, im Original vorgelegt, ein weiteres in englischer Übersetzung
sowie ein Gegenaufruf in Ablichtung. Deutsche Übersetzungen der
türkischen Texte sind beigelegt.

Die Flugblätter sind pathetisch: "Steh auf mein Volk", - als gelte
es, das Vaterland in blutigen Kämpfen von drückender Fremdherrschaft
zu befreien. Die Türken, sagt eins der Pamphlete (Anl. 5), sind "die
Nation, die den ersten Unabhängigkeitskrieg der Geschichte gegen die
Agressionstruppen des Imperialismus führte und allen anderen unter-
drückten Nationen die Straße zur Freiheit öffnete" (1921).

Vorwiegend werden negative Gefühle erregt: Hass, Ressentiment,
Eifersucht. Von sinnlichen Fremden ist die Rede, die türkische
Frauen belästigen. Dem Leser wird es überlassen, hier das passende
Schimpfwort einzusetzen (Anlage 2).

Selbst dort, wo die Flugblätter wirtschaftliche, sozialpolitische
Fragen berühren, werden weniger der Verstand und die Interessen an-
gesprochen als fremdenfeindliche Gefühle.

General- Konsulat
der
Bundesrepublik Deutschland
Izmir,
Postfach 156
Tel.: 34916
den 31. Oktober 1967
000045

Auswärtiges Amt
Prof. Dr. J. A. A. A. A. A.
15 NOV. 1967
Anl. 1
Anl. 2
Anl. 3
Anl. 4
Anl. 5
Anl. 6

IA 4
81
10/0
92.42

23. NOV. 1967

23. NOV. 1967

EK 2. Olaylara dair çeşitli gazete kupürleri

EK 3. Amerikan The Newyork Times Gazetesi kupürü

"All the News That's Fit to Print" **The New York Times** LATE CITY EDITION
 VOL. CVII, No. 40,772 NEW YORK, WEDNESDAY, OCTOBER 11, 1961 23 CENTS

CITIZEN LEADERS OF CITY ORGANIZE TO AID THE SLUMS
 New York Coalition, Headed by Christian Herter Jr., Seeking Private Help
 105 MEMBERS IN GROUP
 Initial Goal Is to Help and Train—Mayor Probes Approach to Problem

By RICHARD S. HENNING
 More than 100 New Yorkers, ranging from nationally prominent business and labor leaders to local slum-area residents, met today to discuss ways they can help and work to speed up the solution to the New York Coalition's urban slum problem.

Christian A. Herter Jr., a vice president of the Metropolitan Life Insurance Co., was named chairman. The purpose of this coalition, one of 20 local neighborhood coalitions being set up across the city, is to help the slum areas and to speed up the private sector to improve the quality of life in New York, Mr. Herter said.

He said that the group, which met in the city's largest slum area, was set up to help the slum areas by the organized in the city's underprivileged slum areas.

"The private sector helps," he said, "and we hope to be able to get the private sector and the community financing."

The group will bring together all these people to help the slum areas, he said. The group will bring together all these people to help the slum areas, he said.

SENATE, BARRING CUT, VOTES 4.7-BILLION IN PUBLIC WORKS
 By MARSHALL STEIN
 WASHINGTON, Oct. 10—Spurring the general Congress about slum area budget cuts, the Senate passed today a \$4.7-billion public works bill after refusing to take a straight vote.

The Senate, normally, agreed with another group, whether to grant a straight vote or to take a straight vote. The bill is to be passed in 10 days, and it is to be passed in 10 days.

SMATHERS URGES 3% SPENDING CUT
 Offers Plan to End Income Beliefs While House and Congress on Tax Policy
 By HELEN BRONKOWSKI
 WASHINGTON, Oct. 10—Sen. James H. Smith today urged a 3 percent cut in federal spending to help pay for the new tax law.

President Invites Soviet to Join U.S. in Exploration of Space
 Kennedy Goes Into Detail
 By MAX FRAMER
 WASHINGTON, Oct. 10—President John F. Kennedy today invited the Soviet Union to join the United States in exploring space.

Lindsay Helps Organize Attack on Urban Problems
 Mayor Lindsay, Andrew Mitchell, in center, and Christian A. Herter Jr., at right, were the chairman of the local group, which is part of a national chain.

Stain Guerrilla Shown by La Paz
 A close-up of the body of guerrilla identified yesterday by Bolivian officials as Ernesto Guevara, shown here, was taken by Bolivian forces in the mountains of Bolivia. The guerrilla was killed in a clash between Bolivian and Cuban forces in the mountains of Bolivia last month.

SOVIET ANNOUNCES AMNS BUDGET RISS
 Khrushchev Says 'We Are Scheduled to Reduce Heavy-Industry Growth'

Thieu Pledges Wider War If Search for Peace Fails
 Saigon, South Vietnam, Wednesday, Oct. 11—President Nguyen Van Thieu pledged today a broader search for peace but he said that if it failed, his Government would intensify the war.

U.S. PLANES BOMB ENEMY COMPOUND
 Manila Said to Be Hit in Search of Highpoint in Strike in Part of Area

U.S. Temporarily Cutting Back Its Troop Commitment to NATO
 Washington, Oct. 10—The United States is cutting back its troop commitment to NATO, according to a report from the State Department.

SOVIETS PLAN: Nikita S. Khrushchev, Chairman of the State Planning Commission, today announced the decision of the Soviet government to increase the production of heavy industry.

U.S. Temporarily Cutting Back Its Troop Commitment to NATO
 The State Department today announced that the United States is cutting back its troop commitment to NATO.

SOVIETS PLAN: Nikita S. Khrushchev, Chairman of the State Planning Commission, today announced the decision of the Soviet government to increase the production of heavy industry.

SOVIET ANNOUNCES AMNS BUDGET RISS
 Khrushchev Says 'We Are Scheduled to Reduce Heavy-Industry Growth'

Thieu Pledges Wider War If Search for Peace Fails
 Saigon, South Vietnam, Wednesday, Oct. 11—President Nguyen Van Thieu pledged today a broader search for peace but he said that if it failed, his Government would intensify the war.

U.S. PLANES BOMB ENEMY COMPOUND
 Manila Said to Be Hit in Search of Highpoint in Strike in Part of Area

U.S. Temporarily Cutting Back Its Troop Commitment to NATO
 Washington, Oct. 10—The United States is cutting back its troop commitment to NATO, according to a report from the State Department.

SOVIETS PLAN: Nikita S. Khrushchev, Chairman of the State Planning Commission, today announced the decision of the Soviet government to increase the production of heavy industry.

U.S. Temporarily Cutting Back Its Troop Commitment to NATO
 The State Department today announced that the United States is cutting back its troop commitment to NATO.

SOVIETS PLAN: Nikita S. Khrushchev, Chairman of the State Planning Commission, today announced the decision of the Soviet government to increase the production of heavy industry.

U.S. Temporarily Cutting Back Its Troop Commitment to NATO
 The State Department today announced that the United States is cutting back its troop commitment to NATO.

SOVIETS PLAN: Nikita S. Khrushchev, Chairman of the State Planning Commission, today announced the decision of the Soviet government to increase the production of heavy industry.

BOLIVIA CONFIRMS GUEVARA'S DEATH; BODY DISPLAYED
 Army Reports Fingerprint Proves Rebel Leader Was Killed in Sunday Clash
 CONFESSION DESCRIBED
 He Was Hit and Killed and Admitted Failure Before He Died, General Says

U.S. Temporarily Cutting Back Its Troop Commitment to NATO
 Washington, Oct. 10—The United States is cutting back its troop commitment to NATO, according to a report from the State Department.

SOVIETS PLAN: Nikita S. Khrushchev, Chairman of the State Planning Commission, today announced the decision of the Soviet government to increase the production of heavy industry.

U.S. Temporarily Cutting Back Its Troop Commitment to NATO
 The State Department today announced that the United States is cutting back its troop commitment to NATO.

SOVIETS PLAN: Nikita S. Khrushchev, Chairman of the State Planning Commission, today announced the decision of the Soviet government to increase the production of heavy industry.

U.S. Temporarily Cutting Back Its Troop Commitment to NATO
 The State Department today announced that the United States is cutting back its troop commitment to NATO.

SOVIETS PLAN: Nikita S. Khrushchev, Chairman of the State Planning Commission, today announced the decision of the Soviet government to increase the production of heavy industry.

U.S. Temporarily Cutting Back Its Troop Commitment to NATO
 The State Department today announced that the United States is cutting back its troop commitment to NATO.

SOVIETS PLAN: Nikita S. Khrushchev, Chairman of the State Planning Commission, today announced the decision of the Soviet government to increase the production of heavy industry.

EK 4. Amerikan Gemilerine Türk Limanlarını Ziyaret ve Telsiz Kullanım İznine Dair Resmî Belge

Kaynak: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

